

Kézitusa az első világháború lövészárkaiban és annak relevanciái a 21. században

Bevezetés

Az első világháború történetét már többen feldolgozták. Legutóbb Hajdú Tibor és Pollmann Ferenc *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918* című munkája tett kísérletet, hogy magyar szempontból mutassa be a konfliktust. A hadtörténeti jellegű feldolgozások fókuszában az első háborús évet követő megmerevedő frontok állnak, hiszen főként a nyugati, de a többi harctéren is az egyik legszembetűnőbb jelenség az egyre bonyolultabbá váló lövészárkokrendszerek kialakulása volt. A korabeli katonai gondolkodók, vezetők úgy vélték, hogy a tüzerő korábban sosem látott mértékű növekedése oda vezetett, hogy a támadás fölényben van a védelemmel szemben, így a csatatereken a mindent elsöprő előrenyomulás fogja elhozni a kívánt sikert. Ennek a nézetnek voltak a korábbi háborús tapasztalatok alapján leszűrt ellenpéldái is: az amerikai polgárháború nagy veszteséggel járó összecsapásai (1861–1865),¹ a porosz-osztrák háború (1866),² a porosz–francia háború (1871) és az orosz–japán háború (1904–1905) eseményei közül több is van, amely alapján voltak, akik úgy gondolták, hogy a jövő háborúiban a védekező félnek kedveznek a haditechnikában beállt változások. Azonban ez a szűk kisebbség nem tudta érdemben befolyásolni a korszak harceljárásairól szóló diskurzust. A megnövekedett tüzerő először megállította a támadást, majd lövészárkokba kényszerítette a szemben álló felek katonáit. A lövészárkokban néha olyan véres emberember elleni összecsapások alakultak ki, amelyek korábbi korok harcaira emlékeztettek, dacára a haditechnikai fejlődésnek. Ezekből a harcokból az Osztrák–Magyar Monarchia csapatainak, így a Magyar Királyi Honvédség tagjainak is bőven kijutott. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a lövészárkokban – és azon kívül – kialakult kézitusaig fajuló helyzeteket, elsősorban a Magyar Királyi Honvédség szemszögéből. Milyen elképzelések éltek a közelharcról, a kézitusáról a korabeli katonai szabályzatok, kiképzési kézikönyvek szerzői elméjében? Ezek mennyire feleltek meg a korszak kihívásainak? Mennyire bizonyultak hasznosnak a kiképzésen elsajátítottak a harcmezőn? Egyáltalán hogyan kerülhetett sor emberember elleni fizikai küzdelemre olyan korszakban, amikor a korábinál sokkal nagyobb távolságról és hatékonysággal lehetett pusztítani embertársainkat? Valamint szolgálhat-e tanulságul bármi is a korszak lövészárkharcaival kapcsolatosan?

¹ Bővebben John Keegan: *Az amerikai polgárháború*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2012.

² Lásd Perjés Géza: *Csatakönyv*. Budapest, Hadtörténeti Múzeum, 2014. 156–188.

1. Közelharc vagy kézitusa?

Mielőtt rátérnék a téma kifejtésére, szükségesnek tartom meghatározni, mit értünk közelharc és kézitusa alatt. A közelharc napjainkban tágabb fogalom, amelyet több, a hadtudomány alá eső terület is használ. A közelharc alapvetően mást jelent egy lövészkatonának, mint egy pilótának. Az általunk vizsgált korban közelharc alatt a rohamtávolságon belül – körülbelül 100 m – vívott fegyveres összeecsapást értették. A kézitusa szűkebb fogalom, amely alatt ember-ember ellen hideg- és/vagy szükségfegyverekkel vagy ezek hiányában puszta kézzel vívott harcot értünk. A *Hadtudományi lexikon* az alábbi meghatározást használja a fogalom ismertetésére:

„kézitusa: a katonai közelharc olyan speciális részterülete, amely változó környezetben, szélsőséges körülmények között, az ellenség legyőzése és a túlélés érdekében a test-test elleni pusztakezes vagy hideg fegyverrel végrehajtott küzdelem megvívására készíti fel a katonákat. (V. F.) → katonai képzés, kiképzés, felkészítés”³

A rendelkezésre álló források néha a két fogalmat egymás szinonimájaként kezelik. A kézitusa jelentősége a korábbi korokkal összevetve folyamatosan csökkent, az egyre pontosabb, nagyobb lőtávolságú és tűzerejű löfegyvereknek köszönhetően. A katonai kiképzésből azonban mégsem tűnt el teljesen. Ennek okaira a későbbiekben bővebben is kitérek.

2. A Magyar Királyi Honvédség tagjainak közelharc-kézitusára való felkészítése az első világháború korszakában

A Magyar Királyi Honvédség felállításáról az 1868. évi XLI. törvénycikk⁴ rendelkezett. A honvédek kiképzése a közös hadsereg kiképzését követte. Először a 8 hetes alapkiképzés során ismerkedtek meg a katonák a szuronyhasználattal.⁵ A szurony a korszakban a gyalogság fő hidegfegyvere volt, amelyet a puskára erősítve akár a lovasság ellen is nagy hatékonysággal lehetett alkalmazni. A Magyar Királyi Honvédség lovasságához (huszárok) sorozottak megtanulták a kard használatát is.⁶ A lovasság harcát a kiképzési anyagok elképzelése szerint főként lóháton vívta, így a kard használatát is ebben a szellemben sajátították el. Az Osztrák–Magyar Monarchia lovasságának elsősorban támadó szellemben kellett tevékenykednie, így a világháború kezdetéig nem is látták el olyan eszközökkel, amelyekkel a gyalogharcban is hatékonyabban küzdhetett volna – szuronyos puska, gyalogsági ásó, rejtőszínű egyenruha.

³ Krajnc Zoltán (főszerk.): *Hadtudományi lexikon. Új kötet*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 595.

⁴ 1868. évi XLI. törvénycikk a honvédségről.

⁵ Lásd *Gyakorlati szabályzat a magyar királyi honvéd-gyalogság számára*. Budapest, Pfeifer Ferdinánd, 1875. 50–53.

⁶ Bővebben *Gyakorlati szabályzat a magyar kir. honvéd lovasság számára*. Budapest, Légrády Testvérek 1876. 49–64., 64–69., 255–257.

„Lovasságunkat már a békében támadó szellemben, főleg lovasrohamra nevelték, felszerelését és tűzerejét is a lovasharcnak megfelelően állapították meg. Így a kézitusa alatt a bajtárs könnyebb felismerését szolgáló színes díszruhában, kevés tűzérsséggel és géppuskával, szurony, gyalogsági ásó nélkül indították el. A halálfélelmet nem ismerő lovasrohamok a magyar lovasságnak hamar megszerezték a »vörösördög« jelzőt, ugyanakkor súlyos véráldozatokkal jártak a gyorstüzelő fegyverek korában, amikor az orosz lovasság általában már került a lovasharcot. A hadvezetőség korán felismerni kényszerült, hogy lovasságát helytelenül szerelte fel.”⁷

Az orosz lovasság elsősorban az 1904–1905-ös orosz–japán háború tanulságait levonva került a lóról vívott kézitusát az első világháború időszakában. A fenti idézetből is kitűnik, hogy eddigre már jelentős különbség alakult ki a Monarchia és az Orosz Birodalom lovassági harcot irányító szemléletében.

A fegyveres kiképzést kiegészítették a sportutasításokban szereplő birkózőgyakorlatok is. Az 1902-ben kiadott *Tornautasítás* szerint a szuronyvívás célja a honvédek teljesítőképességének közelharcban való fokozása volt.⁸ A honvédek először megtanulták a szuronnal való küzdelem alapjait egyéni szinten, majd a kiképzés következő szintjére már párban gyakoroltak életlen fegyverekkel, fegyverimitációkkal. Ilyen imitáció volt a vívórúd, amely hosszúságában megegyezett a feltűzött szuronyos puskáéval. A végét rongydarabba csavarták, megelőzve a sérüléseket. A páros gyakorlatok során törekedtek rá, hogy hasonló képességű katonákat állítsanak párba, ezzel is elkerülvén azt, hogy a felkészülés során a gyengébb képességű katonák elkedvetlenedjenek saját sikertelenségük miatt. Ha már kellő jártasságra tettek szert a páros gyakorlatokban, következett a szabad vívás, amikor is már nem a mozdulatok begyakorlásán volt a hangsúly, hanem azok alkalmazásán egy ellenálló ellenféllel szemben. Azt követte az éles fegyverekkel folyó gyakorlás.⁹ A kiképzés során végig ügyeltek rá, hogy a lehető legnagyobb mértékben harcszerű körülmények között folyjon a gyakorlás, ezzel is felkészítve a fegyveres erők tagjait az előttük álló kihívásokra. Az egyszerűbb gyakorlatokat követték a bonyolultabbak. Továbbá a tanultak helyes alkalmazásának nagyobb jelentőséget tulajdonítottak, mint a nyers erőnek. Az egyéni kiképzést követően raj-, szakasz-, századszinten alkalmazták a tanultakat.

Ezenfelül a kiképzés másik célja a katonák mentális képességeinek fejlesztése is volt.

„A gyors erélyes cselekvésre való nevelés fontosabb, mint a mozdulatok, hárítások és dőfések túlszabatos végrehajtása.”¹⁰ A gyors és helyes helyzetfelismerés gyakran az élet és a halál közti különbséget jelenti a harcban, így ennek fejlesztése nagyban növelheti az ilyen szemléletű kiképzésen átesettek túlélési esélyeit.

Az önbizalom erősítésére már láttunk példát, amikor a páros gyakorlatok során hasonló képességű katonák gyakoroltak együtt. Ezt támasztja alá a következő idézet is.

⁷ Makó Imre: *Életünket és vérünket! Az első világháború hódmezővásárhelyi áldozatai*. Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2004. 32.

⁸ *Tornautasítás a Magyar kir. Honvéd Gyalogság számára*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1902. 84–90.

⁹ Bővebben M. kir. honvédelmi ministerium: *Szuronyharc*. Budapest, Pallas Részvénytársaság, 1917.

¹⁰ *Gyakorlati szabályzat a Magyar Királyi Honvéd gyalogság számára*. (H. n.), (k. n.), 1915. 66.

„A karddal való vívás a huszárbán bizalmat gerjeszt a fegyvere iránt. Ez által megtanulja ellenfelét támadni és magát védelmezni.”¹¹

A huszárokat is megtanították a gyalogos fegyverfogásokra. Ezenfelül a kiképzésük részét képezte a kard- és pisztolyhasználat is, amellyel a kialakult kézitusá során támadhattak, védhették magukat.¹² Az ő kiképzésük is a gyalogság metodikáját követte. Először gyalogosan egyénileg, majd párban, ezt követően lovon egyedül, csoportban, és végül a vágóban való fegyverhasználat következett.

Mindkét fegyvernem – gyalogság, lovasság – kiképzése során figyelembe vették, hogy az elsajátítandó technikák a lehető legegyszerűbbek legyenek. Az ilyen mozdulatokat könnyebb elsajátítani, begyakorolni, és így stresszhelyzetben, mint amilyen az éles harc is, könnyebben alkalmazhatók. „Minthogy a tömegek küzdelmében csak az alkalmazható, ami egyszerű, a mesterkéltnél vívást kerülni kell.”¹³

Az orosz és osztrák–magyar lovassági harcszemléletben mutatkozó különbségről már esett szó. Georgij Konsztantyinovics Zsukov marsall az első világháború idején a cári lovasság dragonysai között szolgált, ráadásul kiképzői feladatokat is ellátott, így visszaemlékezései bepillantást engednek az orosz kiképzési módszerekbe. A magyar királyi honvéd huszárokhoz hasonlóan a cári lovasság tagjai is elsajátították a gyalogos fegyverfogásokat, és természetesen a lovaglást és a kardvívást.

„A közös foglalkozások mellett lovaglást, kardforgatást tanultunk [...] A legnehezebb a lovaglás, a vágató lovon való torna és a szálfegyverek – a lándzsa meg a kard – kezelése volt.”¹⁴ Mint látható, az orosz lovasság tagjait kiképezték a lándzsa használatára is. Az Osztrák–Magyar Monarchia lovasságában szolgálók közül egyedül az ulánusokat vagy dzsidásokat képezték ki a lándzsa használatára. Ezt a csapatnemet rövid ideig a Magyar Királyi Honvédségben is életre hívták, de az első világháborút már nem érte meg. Így a honvéd lovasság a lándzsa elleni harcra, és nem annak kezelésére volt kiképezve.

A dzsida és a kard használata mellett a szuronyharcra is kiképezték az orosz lovasokat.

„[...] a növendékszázad parancsnoka ezenkívül azzal bízott meg, hogy én tanítsam meg a növendékeket a szálfegyverek (a pika és a kard) forgatására, a szuronyharcra és én vezessem az alaki és a testnevelési foglalkozásokat.”¹⁵

A szuronyhasználatra a brit fegyveres erők tagjait is kiképezték, érdekes ugyanakkor, hogy a tisztek felszereléséhez tartozó kard használatára már nem oktatták őket. Bernard Law Montgomery tábornagy így emlékszik vissza ezzel kapcsolatos élményeire.

Fiataltisztként jártas volt a szuronyhasználatban, és a szuronyközelharc-tanfolyamon a jobbakk közé tartozott. Tornatermi birkózásban még díjakat is nyert. A karddal azonban

¹¹ *Gyakorlati szabályzat a Magyar Királyi Honvéd lovasság számára*. III. kiadás. (H. n.), (k. n.), 1914. 62.

¹² *Gyakorlati szabályzat...* (1876): i. m. 49–64., 65–69., 255–257.

¹³ *Szuronyharc* (1917): i. m. 7.

¹⁴ Georgij Konsztantyinovics Zsukov: *Emlékek, gondolatok I.* Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó – Kossuth Könyvkiadó, 1976. 40.

¹⁵ Zsukov (1976): i. m. 72.

nem tudott bánni, mert nem kapott rá kiképzést. Így az első világháború elején, mikor a harctérre vezényelték, az őt lelőni igyekvő ellenséges német katonát kénytelen volt egy ágyékra kivitelezett rúgással harcképtelenné tenni, majd foglyul ejteni.¹⁶

A szuronyhasználatra való felkészítés egyértelmű, ahogy az is, hogy a brit tisztek oldalán a kard inkább töltött be ekkorra már ceremoniális, semmint gyakorlati szerepkört.

Az Osztrák–Magyar Monarchiával szövetségben harcoló német csapatok sem hanyagolták el a szuronyhasználatra való kiképzést. Erwin Rommel tábornagy így írja le ilyen irányú emlékeit.

„Békében nagyon lelkes szuronyvívó voltam, meglehetősen tökélyre tettem benne szert.”¹⁷

Kiemeli, hogy a csapatokat is intenzív kiképzés alá vetették.

„[...] iskolázzuk a mindennemű harctéri szolgálatot, különösen a gyalogsági ásó használatát.”¹⁸ Arra nem tér ki a szerző a gyalogsági ásó használata kapcsán, hogy annak használatát sánceszerszámként vagy inkább közelharceszközként gyakorolták. Utóbbira példát hoz, amikor leírja, hogy az utászok ásóval és csákánnyal verték vissza az ellenség támadását.¹⁹ Ez már előrevetíti, hogy a háború kirobbanását követően, de leginkább a frontok megmerevedése után a katonák gyakran nem válogattak az eszközökben, ha az ellenség testközelben való megsemmisítéséről volt szó.

A szuronyhasználatra való felkészítés kapcsán láthatjuk, hogy a Magyar Királyi Honvédség kötelékébe tartozókat a korszak mércéjével mérve megfelelően képezték ki. Nemcsak a katonák fizikai, de mentális fejlesztése is a kiképzés homlokterében volt. Ezt segítette elő a megfelelően strukturált kiképzési metódus is. A lovasság alkalmazásának elvei eltértek a nagy ellenfél, az orosz lovasság szemléletétől, maga a kiképzés azonban hasonló volt, így itt inkább a harcászati elvek szintjén megjelenő különbségről beszélhetünk. Most vegyük szemügyre, hogyan vették hasznát a kézitusa-kiképzés során elsajátítottaknak a honvédek az első világháború lövészárkaiban és azon kívül!

3. Mikor alakulhatott ki közelharc, kézitusa?

Az 1914-es hadi év végére a nyugati front megmerevedett, és a harcoló felek egyre bonyolultabbá váló lövészárokszrendszereket építettek ki. A keleti fronton az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai a cári Oroszországgal szemben valamivel tovább folytatták a mozgóháborút, de a nagyobb áttöréseket leszámítva az 1915-ös évtől ezen a fronton is jellemzővé vált a lövészárokszrendszerek megléte. Az, hogy a katonák árokásással igyekeztek magukat megóvni, nem az első világháborúban fordult elő először. Mint ahogy a jól kiépített állások elleni áttörés taktikájára is történtek kísérletek korábban. Az amerikai

¹⁶ Lásd Bernard L. Montgomery: *Montgomery tábornagy emlékiratai*. Budapest, Zrínyi Kiadó – Kossuth Könyvkiadó, 1981. 23–24.

¹⁷ Erwin Rommel: *Gyalogság előre!* 71.

¹⁸ Rommel (): i. m. 13.

¹⁹ Rommel (): i. m. 27.

polgárháborúban – 1861–1865 – a lőfegyverek jelentős pontossági és lőtávolságbeli fejlődésen mentek keresztül, miáltal mind hatásosabban lehetett velük pusztítani az ellenséget. A harcoló felek egyre többször kerestek természetes fedezéket vagy kezdtek árkokat ásni, hogy megóvják magukat az ellenség tüzetől. Érdekesség, hogy ekkoriban még a gyalogsági ásó nem tartozott hozzá a katonák felszereléséhez, így az árkokat szükségesszűközökkel kellett kiépíteni. Az így beásott gyalogság védelmét csak nagy veszteségek árán lehetett áttörni. Az északi csapatok 1864-re új harcéljárással kísérleteztek. 1864. május 10-én Spotsylvániánál Grant tábornok csapatai próbálták áttörni Lee tábornok védelmét.

„[...] Emory Upton tábornok újszerű harcéljárás alkalmazására utasította a rohamozókat. [...] ne sűssék el puskájukat, amíg nem érne közvetlenül az ellenség lővészárkaihoz, amelyeket szurony-nal kell elfoglalniuk.”²⁰

Ezt újabb hullám követte, áthaladván az előző hullám által elfoglalt szakaszon. Az erősítést hozó alakulatok lassan érkeztek csak, és amikor végre támadásba lendűltek, koncentrált tüzérségi tűz várt rájuk. A támadást mindenesetre siker koronázta. Az eljárás újszerűsége abban rejlett, hogy nem tűzzel próbálták legyőzni az ellenséget, hanem minél gyorsabban áthaladva az ellenség által tűzzel pásztázott zónán kézitusában akarták megtörni az ellenállást, így próbálva meg ignorálni a védelem tűzerőbeli fölényét.

Természetesen a védelmet nemcsak szemből lehet leküzdeni, hanem azt átkarolva oldalról és hátulról is meglepheti a támadó a védekező felet. Azonban az első világháborúban az ellenség átkarolására tett kísérletek vezettek a belga partoktól a svájci határig kiépített lővészárkokrendszerek megszületéséhez.

Nemcsak az Újvilágban, de Európában is történtek lépések arra, hogy megtalálják a módot a megnövekedett tűzerő jelentette kihívások megoldására. Ez vezetett el az úgynevezett „rohamtaktikához” (Stosstaktik). Ennek célja, hogy minél gyorsabban átjuttassa a saját csapatokat az ellenség tűzkörletén. A haditechnika változásai is indokolták ezt a megoldást. A korai huzagolt csövű fegyverek pásztázóképesége 200–300 lépéses távolságon – 150–225 m – alacsonyabb volt, mint ennél nagyobb távolságon. A gyorsan közeledő ellenséget csak úgy voltak képesek pontos tűz alá venni ebből a távolságból, ha folyamatosan változtattak az irányzéken, ami időt vett el a töltéstől és a tüzeléstől.²¹ Természetesen a haditechnika további fejlődésével a célzás és a tüzelés²² egyszerűbbé vált, így a gyors áthaladás az ellenség által tűzzel pásztázott területen sokat veszített hatékonyságából az első világháború idejére.²³ Ugyanakkor a „[...] közelharcra képzett katonáknak továbbra is fontos feladata maradt a járőr-, az előőr- és a nyugásbiztosítás”.²⁴

²⁰ Keegan (2012): i. m. 359.

²¹ Bövebben Perjés (2014): i. m. 167–168.

²² A lőfegyverek átűtő erejéről jó példákat közöl Bencze László: *Az állóháború harcászati és hadászati előzményei*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2009. 140.

²³ Bövebben Bencze (2009): i. m. 126.

²⁴ Bencze (2009): i. m. 143.

Mint az látható, közelharcra és kézitására egyre kevésbé lehetett számítani nagyobb összecsapások során. De mint lehetőséget nem vetették el. Az Osztrák–Magyar Monarchia lovasságának, így a honvéd lovasságnak is fő harceljárása a lovasroham volt. Ki kell emelni, hogy a lovasrohamok általában gyorsak és hevesek voltak, de nem tartottak sokáig. A tisztek a nagy kavarodásban könnyen elveszthették az irányítást, így néhány percnyi pengeváltás után sorakozót fújattak, rendezték a sorokat, és újabb rohamot kíséreltek meg, ha a harcelyzet úgy kívánta. A gyalogságnál szolgálók pedig leginkább előőrsi, biztosítói feladataik során kerülhettek szemtől szembe az ellenséggel. A szuronyrohamot gyakran ábrázolták festményeken megkapó látványa miatt. A valóságban ugyanakkor jóval ritkábban került rá sor, hiszen a megtámadottak gyakran még azelőtt megfutottak, hogy a rohamozók ténylegesen elérték őket.

„De ha a rohamozóban a számbeli erő mellett az erkölcsi erő is megvan és a védő tüze nem tudja feltartani a rohamot, akkor gyakran megesik, hogy a védő fel se veszi a küzdelmet, hanem megfut a roham elől, egy része esetleg meg is adja magát. Így aztán igazi kézitására, szuronyharcra csak ritkán, még pedig ott kerül a sor, ahol minkét oldalon egyformán megvan mind a számbeli, mind az erkölcsi erő. Akkor aztán ember ember ellen vív, üt, szúr, vág, harcol addig, amíg vagy az egyik oldalon esetleg beérkező tartalék el nem dönti küzdelmet; vagy pedig valamelyik oldalon az erkölcsi erő valamely ok – parancsnok eleste, egyesek vagy csoportok rossz példája – miatt hirtelen alászáll. Ez aztán megbillenti az egyensúlyt, a legyöngült fél feladja a küzdelmet, menekül vagy megadja magát.

Ezek a harcok azonban csak ritkán, csak egyes kiválóan fontos helyeken fordulnak elő, s róluk esetleg már a közeli szomszéd se tud, annál kevésbé a frontnak távolabbi része.”²⁵

Láthatjuk tehát, hogy ha még ki is alakul a kézitusa, akkor is viszonylag kevés rá az esély, hogy a híre messzire jusson. Ezért is érdekes, hogy az első világháború idejéről tudósító sajtótermékek többször is említést tesznek róla.

„A lövészárók-hadviselésben az egyéni küzdelemre (az »ő vagy én« típusú gyors szuronypárbajokat kivéve) »a kézigránattal végig az árok kanyarjain« játszma emlékeztetett, amelynek a legdöbbenetesebb, és az első világháborúra olyanannyira jellemző vonása az volt, hogy a katona nem látta ellenfelét.”²⁶

A somme-i csatában például a sebesülések kevesebb mint 1%-át ejtették szuronnyal.²⁷ Azt is meg kell jegyezni azonban, hogy a szurony használata ritkán jár „csak” sebesülés okozásával, hiszen az emberi test szöveteibe éles tárgygal való néhány centiméteres behatolás is fatális következményekkel járhat.

Elmondhatjuk tehát, hogy a roham sikere – legyen szó lovassági vagy gyalogrohamról – elsősorban az ellenség pszichikai megtörésén alapult. A katonákat felkészítették fegyvereik kézitusában való használatára, ami nemcsak fizikailag, de mentálisan is segített nekik a roham során fellépő stressz elviselésében és az életben maradásban.

²⁵ Doromby József – Reé László (szerk.): *A magyar gyalogság: A magyar gyalogos katona története*. Budapest, Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat, 1939. 175–176.

²⁶ John Keegan: *A csata arca*. 283.

²⁷ Lásd Rutger Bregman: *Emberiség. Mégis jobbak lennénk, mint hittük?* Budapest, HVG Könyvek, 2020. 189.

Vagy legalábbis ez volt a kiképzési anyagokat összeállítók szándéka. A kézitusa így inkább volt számba vehető lehetőség, mint cél.²⁸

Kézitusa olyan egyszerű okoknál fogva is kialakulhatott, mint a lőszerhiány vagy a csapatok összekeveredése.²⁹

A fent említett lehetőségek a kézitusa kialakulására a mai napig fennállnak. A lőszerutánpótlás napjainkban is akadózhat, és a harcolóknak ilyenkor is a siker reményében kell felvenniük a küzdelmet az ellenséggel, legyen bármilyen kicsi is a remény. Az ellenség állásainak bevétele manapság is fontos részét képezi a harcászatnak. A sűrűn beépített területeken előforduló összecsapások legtöbbször házról házra, helységről helysére folyó küzdelembe torkoltnak, ahol nagy eséllyel alakulhat ki test-test elleni harc.³⁰ Ennek elviselése a modern korszak fegyveres erőinek tagjaitól is magas fizikai és mentális állóképességet követel, amelyet nem lehet máshogy elérni, mint az ilyen műveletekre való felkészüléssel, vagyis a katonai közelharc-, kézitusaképzéssel.

4. Kézitusa az első világháborúban a visszaemlékezések tükrében

4.1. Lovasság

A korszakban az Osztrák–Magyar Monarchia lovassága által ismert egyetlen harcmód a támadás volt, amelyet kardot elővonva tett meg. Ha az ellenség nem rendült meg a felé vágótázó lovasoktól, akkor következett a közelharc. Ugyan a lovasság egyre inkább a gyalogsághoz hasonlóan harcolt, főként az első háborús év veszteségeit követően, azonban mivel kezdetben a harcban fő feladatának az ellenség közelharcban való legyőzését tekintették, így ezen fegyvernemmel kezdeném témánk kifejtését.

Az alábbi fejezetben megvizsgáljuk a ránk maradt beszámolókat, amelyekben a Magyar Királyi Honvédség tagjai elmondják, mikor kellett ember-ember ellen küzdeniük az ellenséggel. Ezután összevetjük ezeket az első világháború során kiadott kiképzési szabályzatokkal, hogy lássuk, feldolgozták-e a fronton harcolók tapasztalatait.

A hadüzenetek elküldését követően mindenki gyors lefolyású háborúra számított. Az Osztrák–Magyar Monarchia lovasságának fő feladat az orosz csapatmozgások felderítése volt. Úgy képzelték, hogy jelentős méretű lovassági összecsapások fognak kialakulni az Orosz Birodalom csapataival.

A lovasság támadó szellemben lett kiképezve. Arra számítottak, hogy az ellenséges lovassággal mágnesként keresik majd egymást, és gyors lovasrohamokra lehet számítani.

²⁸ Vesd össze Paulovits Sándor: *Harcincas honvédek élete a halálmezőkön*. Kecskemét, Szabó Gy. és Társa, 1939. 61., 70., 106., 134., 141., 279. Az említett oldalakon a szerző több esetet is leír, amikor az ellenség inkább kitért a kézitusa elől.

²⁹ Bővebben Hidán Csaba László: *Árokharcászat és közelharc az első világháborúban*. In Szakály Sándor (szerk.): *Székesfehérvár, Magyarország és a nagy háború*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2015. 38.

³⁰ Lásd Stanley McChrystal et al.: *Csapatok csapata*. Budapest, HVG Könyvek, 2016. 102.

Ebben a helyzetben a színes ruházat segít felismerni a bajtársat és nincs szükség tüzésre, géppuskára, szuronyra vagy gyalogsági ásóra.³¹

Amint láttuk Zsukov emlékiratában, az orosz lovasság ki volt képezve a lovassági lándzsa, a dzsida használatára, és bőven el is volt látva vele. A honvéd lovasság soraiból azonban hiányoztak az ilyen egységek, így nem is voltak kiképezve sem ezen fegyver használatára, ami nem jelenti azt, hogy ne tudtak volna védekezni ellene.³²

„[...] megtanulták – a huszárok – hogyan kell a nekiszegezett pikát karddal felütni, alája férközni és a szerencsétlen orosz lovast saját alkalmatlanná vált hosszú lándzsájával együtt harcképtelenné tenni.”³³

A dzsida hiányára a honvédcsoportok eszköztárából magyarázat lehet, hogy ezen fegyver forgatásának elsajátítása igen sok gyakorlást igényelt, ami a tömeghadseregek korában már nem feltétlenül adatott meg a kiképzés során.³⁴ Ugyanakkor az Orosz Birodalom lovasságát adó népeknél a dzsida használatát már korán elkezdték tanulni, még a katonai szolgálat megkezdése előtt, különböző kulturális sajátosságok okán.³⁵

Makó Imre korábban már idézett művében leírja, hogy a kezdeti lovassági összecsapások után az osztrák–magyar hadvezetés felismerte, hogy a lovasságot helytelenül szerelte fel.

„Decembertől a pótlások már többnyire csukaszürke egyenruhában érkeztek, gyalogsági ásóval és lehajtható szuronyú karabéllyal felszerelve. A ló nélkül maradt huszárokból már minden lovasezrednek volt egy gyalogszázada, ezeket hadosztályonként külön osztályba vonták össze, amit később lövészosztálynak neveztek.”³⁶

A decembert megelőző időszakban azonban a lovasságnak azzal kellett harcolnia, amivel ellátták, vagy amit az ellenségtől megszerzett. Nem volt ez másként a limanovai csatában sem. „Rohamot roham után csináltak, kézitusára mentek karabélytussal, ásóval, csákánybaltával.”³⁷

A karabélytus használata szinte természetesnek tűnik, ugyanakkor előfordult, hogy a tus eltört a fokozott igénybevételtől, így a későbbiekben igyekeztek másféle eszközökkel is ellátni a katonákat a löfegyverek kímélése végett. Ettől függetlenül a tusa használata a világháború végéig megmaradt. Az ásó és a csákánybalták használata a katonák öntevékenységére utal, hiszen a második világháborúig nincs nyoma a kiképzési anyagokban ezen eszközök fegyverként való használatára. A második világháborútól kezdve azonban

³¹ Lásd Ajtay Endre – Péczely László – Reé László (szerk.): *A magyar huszár. A magyar lovaskatona ezer évének története*. Budapest, Reé László, 1936. 198.

³² Hidán (2015): i. m. 40.

³³ Pávai Mátyás Sándor: *A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története*. Budapest, szerzői kiadás, 1941. 678.

³⁴ Lásd Balla Tibor: *A magyar királyi honvéd lovasság 1868–1914*. Budapest, Balassi Kiadó, 2000. 106.

³⁵ Bővebben B. Szabó János: *A középkor magyarországi könnyűlovassága X–XVI. század*. Máriabesnyő, Attraktor, 2017. 73–75.

³⁶ Makó (2004): i. m. 32.

³⁷ Benkóczy Emil cikke az *Egri Népujságban*. 1921. december 13. 2.

a mai napig részét képezik több állam kézítása-eszköztárának, még ha az idők folyamán változó mértékben is.

A következő idézet ugyan nem a honvédsapatokról íródott, de a Nádasdy-huszárokról fennmaradt feljegyzések jól megvilágítják a limanovai csatamezőn kialakult harc heves-ségét. Leírja, hogy a katonák, ha kellett, nem válogattak az eszközökben, amelyekkel az ellenséget akarták legyőzni.

„Bauer Ottó hadnagy egy földről felkapott gyalogsági ásóval küzd, halálos lövést kap, nyugodtan várja halálát. Osvald őrmestert háromszor ragadják meg mentéjénél fogva a gomolygó harcban az oroszok, de ő valamennyit lerázza magáról és tovább harcol [...] Kovács káplár puskatussal üt agyon egy orosz tisztet, erre az orosz tiszt mögött jövő 11 ember megadja magát.”³⁸

Az alábbi idézet pedig azt példázza miként lehetett megoldani azt, ha valakinek eltört a puskatusa harc közben. És bizony előfordul, hogy valakinek fegyver nélkül kell felvennie a küzdelmet az ellenséggel.

„Suly káplárnak és Lujber huszárnak a nagy kézítása közben eltörik a karabélyá, orosz puskával harcolnak tovább. Fülöp huszár karabélyá az első ütésnél eltörik, birokra kel az oroszokkal és így győzi le ellenfeleit.”³⁹

A lovasság tagjai nemcsak az ellenségtől zsákmányolhattak fegyvert, de ha lehetett, szívesen cserélték saját meglévő fegyvereiket megfelelőbbekre. „A Werndl puska, már azért is jobb volt a karabélynál, mert hosszabb és szurony is volt rajta.”⁴⁰ A fenti idézet kapcsán meg kell jegyezni, hogy a Werndl-karabélyhoz nem tartozott szurony, az majd a később rendszeresített Mannlicher gyártmányú fegyverekhez járt.⁴¹

A lovasság által forgatott kardok elsősorban lóhátról való használatra voltak optimalizálva. Így érthető, hogy milyen hátrányt jelentett kézítása során, ha a huszároknak gyalogosan kellett küzdeniük olyan ellenséggel, aki náluk hosszabb és még szuronnyal is ellátott fegyverrel vette fel a harcot ellenük. „Természetesen a halál bőven aratott a huszárok között is, hiszen szurony nélkül kellett megbírkózniuk a szuronyos orosz gyalogsággal.”⁴² Ilyen körülmények között nem csodálhatjuk, ha a huszárok minden eszközt megragadtak az esélyek kiegyenlítése céljából.

„Amikor a közelharc eszközei elfogytak, ott volt még a Landsturm munkásosztag kevés ásója, amely azután igazán a jász-kunok kezébe illett. A harc befejezése után igen sok összezúzott koponyájú orosz hulla feküdt a védelmi vonalba, de akadt olyan is, akinek koponyáját ásó hasította szét.”⁴³

³⁸ Henriquez Vince: *A cs. és kir. 9. sz. gróf Nádasdy huszárezred története 1904–1918*. Budapest, Az ezred tisztikara, 1930. 38.

³⁹ Henriquez (1930): i. m. 39.

⁴⁰ Dernyey (Szlavnich) György: *Vilmos a Német Birodalom trónörököse és Poroszország trónörököseinek nevét viselő cs. és kir. Jász-kun 13. huszárezred története 1859–1918*. Budapest, Ezred Tört. Biz., 1941. 90.

⁴¹ Lásd Balla (2000): i. m. 105–108.

⁴² Ajtay Endre (szerk.): *A magyar katona. Századunk legszebb magyar csatái*. Budapest, Élet Irodalmi és Nyomda Rt., 1944. 92.

⁴³ Ajtay (1944.): i. m. 90.

Erről az 1914. december 6-a körüli ütközetéről szóló visszaemlékezés rávilágít, hogy a gyalogsági ásó még nem képezte a huszárok felszerelésének részét, így csak korlátozott számban állt rendelkezésre. Az ásóhasználat kapcsán az olvasható ki, hogy mind zúzásra, mind vágásra hatékonyan alkalmazható eszköz volt.

Éjszaka a rossz látási viszonyok miatt a közelharc, a kézitusa kialakulásának esélye megnőtt, ahogy azé is, hogy a katonák vezetése kicsússzon az előljárók kezéből. „Minden vezetés megszűnik, a sötét éjben; az égő házak kísérteties világításánál ádáz közelharc folyik.”⁴⁴

A Sobiecin melletti 1914. májusi 17–18-i harcokról jegyezte le a fenti sorokat a szerző. A vezetés megszűnése súlyos veszélyeket rejt magában. Jelen esetben azonban a honvéds csapatok győzelmével zárult az összecsapás.

1915-re az Osztrák–Magyar Monarchia lovasságát ellátták azokkal a fegyverekkel, felszerelési tárgyakkal, amelyeket az előző hadi évben hiányolni kényszerültek.

„Ember ember ellen folyt a küzdelem, puskatussal, kézigránáttal, ásóval, szuronnal. Minden kötelék felbomlott már akkor; külön-külön folyt a véres harc minden ház, kert, vagy csűr birtokáért.”⁴⁵

Az idézet az 1. lovashadosztály 1915. augusztus 17-i harcát örökíti meg Rudka-Czerwiszcze térségében. A hadosztály tagjai az orosz csapatokat támadták. Érdekeség, hogy a támadást 23 óra után indították. Megfigyelhetjük, hogy a korábban említett éjszakai támadáshoz hasonlóan itt is felbomlottak a kötelékek. Továbbá láthatjuk, hogy a huszárokat már ellátták gyalogsági ásóval, szuronnal és kézigránáttal is, amelyekkel felszerelve jóval sikeresebben vehették fel a harcot az ellenséggel.

Az orosz lovasságnak nem véletlenül volt félelmetes hírneve.⁴⁶ Hiába voltak a huszárok is 1915-re felszerelve egyre több olyan eszközzel, amely alkalmassá tette őket a hadviselés új körülményei közti harc megvívására, volt, hogy ez sem volt elég a győzelemhez. Korábban említettem, hogy bár a haditechnika sokat fejlődött a 19. század második felétől kezdve, a biztosítási feladatok kapcsán a katonák nem nélkülözhatték a közelharcban való jártasságot. Amennyiben a biztosító erők figyelme lankadt, az ellenség érzékeny veszteséget okozhatott a csapatoknak.

1915. június 17–18. Balamutowka, 11-es huszárezred.

„Velünk szemben egy cserkesz hadosztály volt, akik az elmúlt éjszakán széles töreikkel iszonyatos pusztítást végeztek sorainkban, álmukban lepve meg a kimerült huszárokat, akiket a legnagyobb kegyetlenséggel orvul gyilkoltak meg.”⁴⁷

Az ilyesfajta beszivárgásban rejlő lehetőségeket minden hadviselő állam fegyveres ereje próbálta kihasználni. Talán legjobban a Német Birodalom rohamcsapatainak sikerült.

⁴⁴ *10-es honvéd naptár*. Budapest, Weiss L. és F., 1919. 38.

⁴⁵ Ajtay–Péczy–Reé (1936): i. m. 295.

⁴⁶ Az orosz lovasság sajátos harcászati elveiről bővebben Balla (2000): i. m. 130.

⁴⁷ *I. Ferdinánd bolgár király nevét viselő 11-es huszárezred háborús emlékkönyve*. Szombathely, Vasvár-megye Nyomdavidállalata, 1920. 257.

Róluk és a magyar vonatkozású kísérletekről a későbbiekben még lesz szó. A lovas-ság küzdelmei után vegyünk szemügyre néhány epizódot, amely a gyalogság harcait illusztrálja!

4.2. Gyalogság

A Magyar Királyi Honvédség és az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregének gyalogos alakulatai az új korszak szelleméhez valamivel jobban igazodó felszereléssel és szemlélettel vágtak neki a harcoknak. A harcok azonban számukra is kijózanító hatással jártak, hiszen hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a gyors győzelem csupán ábránd. Ezzel azonban a többi hadviselő állam is így volt. Az 1914-es hadi évet követően a mozgóháború egyre inkább átadta helyét a lövészárók-hadviselésnek. Így a gyalogság egyre többször találta magát olyan helyzetben, hogy ilyen körülmények között kellett legyőznie az ellenséget.

A kézitusa, ha legtöbbször nem is tartott huzamosabb ideig, kivétel nélkül mindig nagy elkeseredéssel és heveséggel folyt. „[...] a közelharc olyan elkeseredett, hogy olykor, ha a puska tusa eltörik, kézzel tépik, fojtogatják egymást az ellenfelek [...]”⁴⁸

Ilyen helyzetekben a harcosok nem nélkülözhatték a kézitusafogások ismeretét, hiszen az életük múlhatott rajta. Még ha nem is voltak a megfelelő eszközök birtokában a küzdelem megvívásához, a kiképzés hozzászoktatta őket az ilyen stressz elviseléséhez, ezenfelül ismerték a mozdulatokat, amelyekkel kárt lehetett tenni az ellenségben, így fordított esetben jó esélyük nyílt a védekezésre.

A puska tusának kímélése érdekében minden fronton megindult a különböző közelharc fegyverek készítése. Volt olyan, amelyet központilag gyártottak – a lövészárók-buzogányok bizonyos fajtái –, de voltak olyanok is, amelyeket a katonák rögtönöztek a rendelkezésre álló készletekből. Egy ilyen kezdeményezés hívta újra életre a jellemzően magyar vonatkozású fegyvert, a fokost is.

„Nagy Pál tbk. parancsára javaslatot kellett tenni egy új, rendszeresítésre kerülő közelharc eszközre, a fokosra. Erre azért volt szükség, mert az árokharcban könnyebben volt kezelhető, mint a puskára tűzött szurony. Bebizonyosodott, hogy a honvédek szívesebben használták a puska tusát, amelynek következtében rendkívül sok tusa eltörtött.”⁴⁹

Olyan esetek is akadtak, amikor a honvédeknek fegyver nélkül kellett szembeszállniuk az ellenséggel. „[...] a kézitusa tehát a szószoros értelmében csakis kézzel zajlott le. Tolakodó, dulakodó csoportok keletkeztek, amelyek a földön hemperegve fojtogatták és ütötték egymást.”⁵⁰ A fenti esetben a 22. honvéd gyalogezred II. zászlóalja verte

⁴⁸ Dereánó Ödön: *Az 1. honvéd gyalogezred története és háborús emlékalbuma*. Budapest, A volt 1. honvéd gyalogezred története és háborús emlékalbuma kiadóhivatala, 1939. 57.

⁴⁹ Légrády Elek (összeállította): *A volt magy. kir. pécsi 19. honvéd gyalogezred és alakulatainak története*. Pécs, Haladás Nyomda és Rt., 1938. 212.

⁵⁰ Deseő Lajos (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Budapest, Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 1941. 113.

vissza a hajnali sötétségben az orosz csapatok támadását 1914. december 20-án Ruda-Kameralnánál. Egy másik éjszakai küzdelemhez köthető eseményről – 1915. május 26–27., a 62. gyalogezred árkászoztaga feladatul kapta az előrenyomuló orosz csapatok megállítását – így ír a szerző.

„[...] vidáman biztatva egymást, ügyesen használták a csákányt, a baltát és az ásót, amely lassanként lekerült a málháról. Ha egyedül maradt egy-egy legény, állatiasságig menő vadsággal verekedte át magát az orosz tömegen. Biz ott megesett, hogy a székelek baltával és ásóval kaszálták le az oroszok fejét, s a fejnélküli orosz szuronnal a kezében néhány másodpercig még állva is maradt.”⁵¹

Nem csak a támadó fegyverek készítése hívott életre a hadviselés eszköztárából már kikapott megoldásokat. A katonák igyekeztek magukat minden lehetséges módon óvni az ellenség fegyvereitől. Ennek leglátványosabb megoldása a kiterjedt lövészárokkrendszerek kiépítése volt. Ugyanakkor a harcolók bizonyos esetekben elkezdték felvértezni magukat. A különböző mintájú rohamsisakok minden állam fegyveres erejében elterjedtek, de voltak, akik tovább mentek. Plusz védőlapot szereltek fel a sisakra vagy mellvért használatára is sor került, különösen a rohamcsapatok esetében.⁵² Ezek az eszközök azonban negatívan befolyásolták viselőik mozgékonyságát, ezért ezeket nem alkalmazták széles körben. Az olaszokat⁵³ azonban ez sem fogta vissza attól, hogy szinte a középkori lovagokra emlékeztető páncélba bújtassák bizonyos egységeik tagjait, ők voltak az úgynevezett arditik.⁵⁴

5. Lépések a harcászati újításért

Nemcsak új fegyverek és kiképzési módok bevetésével igyekeztek a lövészárokháború jelentette stagnálásból kijutni a hadviselők, de új harcászati módszerekkel is kísérleteztek. Ezek némelyike nagyobb teret engedett a kézitusának. Most ezekből veszünk szemügyre párat.

A cári haderőben már 1886-ban szerveztek felderítési és fogolyejtési céllal vadászcsapatokat. Ezek az 1904–1905-ös orosz–japán háborúban estek át a tűzkeresztségen. 1916-ra gyalogezredenként 200 ilyen katona volt.

1915 elején a franciák koncentrált tűzérségi tűzcsapást követően próbálkoztak különlegesen képzett gyalogsági alakulatok beszivárgó taktikájával.⁵⁵ Miben állt ezen csapatok „különlegessége”? Arra John Keegan adja meg a választ.

„A franciák alegység-harcászata, amelyet a kétévi hadviselés során rengeteg vér árán tökéletesítettek, a kis csoportok gyors »ugrásokban« végzett előretörését állította a középpontba úgy,

⁵¹ Deseő (1941): i. m. 202.

⁵² Lásd Hidán (2015): i. m. 37.

⁵³ Lásd még Pogány József: *Első világháborús riportok*. Budapest, Múlt és Jövő Alapítvány, 2016. 341.

⁵⁴ Bővebben Bacsoni Tamás et al.: *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai 1916–1918*. Debrecen, Püldo Kiadó, 2006. 39.

⁵⁵ Lásd Bacsoni et al. (2006): i. m. 9–10.

hogyan éppen előremozgó csoportot mindig fedezte tüzével a másik, majd az rohamozott és az első adta a tűzfedezetet.”⁵⁶

Lényegében a ma már általánosnak tekinthető „tűz és mozgás” harcmód korai lépéseiről van szó.

A németek már 1914 őszétől kísérleteztek kisebb rohamozó különítmények bevetésével, amelyeknek tagjai elsősorban kézigránáttal küzdötték le az ellenséget. Ezek a kísérletek vezettek el a rohamcsapatok felállításához. A rohamcsapat elnevezés korlátozott műszaki képességekkel rendelkező, mozgékony, de jelentős tűzerővel harcoló könnyűgyalogságot takar. Célja, hogy néhány kiemelt ponton betörjön az első védvonalba, a lehető legkisebb saját veszteség mellett.⁵⁷

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadereje az 1914–1915-ös év fordulóján az oroszokkal a Kárpátokban lezajlott összecsapások hatására orosz mintára vadászkülönítményeket szervezett, amelyek feladata a felderítés és az ellenség nyugtalanítása volt.⁵⁸ 1916 szeptemberében az Osztrák–Magyar Monarchia utászezredese, Theodor Brosch meglátogatta a németek rohamtanfolyamát Beuville-ben. A látottak alapján megkezdődött a Monarchia csapatainak felkészítése is, és 1917 első negyedévére már több rohamcsapatot is felállítottak.⁵⁹ A kiképzésben helyett kapott a szuronyvívás, de a fő hangsúly a gránátharcon volt.⁶⁰ A Honvédségen belül 1916 decemberétől indult be a rohamcsapat-kiképzés. Mint látható, a magyar rohamista kiképzés egyaránt merített az oroszokkal vívott harcok tapasztalataiból és a németek ilyen irányú törekvéseiből.

Századonként igyekeztek egy 4 tisztből és 28 honvédből álló rohamszakaszt felállítani. Feladataik a kiképzés mellett: felderítő vállalkozások, támadásban átjáró nyitása a gyalogságnak és a harc támogatása. A kiképzés a kézigránát-használatra és a lövészetre koncentrált, míg a torna a fizikai erőnlét fokozására. Az alapképzés 14 nap volt, de egy teljes értékű rohamista kiképzéséhez 4–6 hét intenzív képzés kellett.⁶¹

Az elgondolások alapján az ellenség felderítése után következett az adatok kiértékelése és a támadás megszervezése. Eszerint támadásban a rohamjárőr elfoglalta a kedvező betörési pontokat, leküzdötte a géppuskákat és az akadályokat. Ezt követte az első rohamék, amely biztosító erők hátrahagyása után továbbnyomult a cél felé, a második hullám az első támogatta, annak tartaléka volt. A harmadik az első kettőt támogatta, illetve összekötő szerepet töltött be a gyalogsági alakulatokkal. Az első rohamhullámba a legjobb gránátdobókat, melléjük adogatókat és vivőket osztottak be, míg a másodikba a jó lövészeket, szuronyvívókat és géppuskairányzókat, akiket a lángszórósok követtek. A harmadik hullámban olyan géppuskásokkal és gránátdobókkal számoltak, akiket már sánicszerszámokkal is ellátak. A rohamcsapatok feladataikat alacsony veszteség mellett, hatékonyan tudták ellátni.⁶²

⁵⁶ Keegan: i. m. 265.

⁵⁷ Bacsoni et al. (2006): i. m. 10.

⁵⁸ Bacsoni et al. (2006): i. m. 19.

⁵⁹ Bacsoni et al. (2006): i. m. 7.

⁶⁰ Bacsoni et al. (2006): i. m. 12.

⁶¹ Bővebben Bacsoni et al. (2006): i. m. 22–24.

⁶² Lásd Bacsoni et al. (2006): i. m. 24–25.

Molnár Gergely, Magyarország 2004-ben legidősebb férfinak is hasonlóképpen emlékszik vissza a rohamcsapat támadására.

„Hogyan is támadott a rohamosztag? Elöl voltak a rövid dobók, utánuk következtek a középdobók, és leghátul a hosszú dobók. A kézigránát kellett a legmegbízhatóbbaknak ilyen porciózással eldobniuk. Utána jött a kézitusa. Ahhoz kellett a rohamkés.”⁶³

A rohamcsapat fegyvereinek meghatározása során több is arra utal, hogy készültek a kézitusára – csákánybalta, gyalogsági ásó, fokos, bokszer, szurony, rohamkés –, de a kiképzési anyagok mégsem emelik ki, hogy a kézitusára való felkészülés nagyobb hangsúlyt kapott volna.

Egy korabeli visszaemlékezés így ír a rohamkiképzésről.

„Egészen új, nagyon fontos a »közzelharc-kurzus«, hol megtanulják a növendékek a kézigránát kezelését, a modern rohamozást, talán a fokossal való verekedést is, szóval nagyon behatóan a jelentőségében egyre növekvő közzelharcot.”⁶⁴

A fenti újítások azonban minden előremutató kezdeményezésük dacára sem tudták újra mozgásba lendíteni a lövészárk-háborút. Ugyanakkor elmondható, hogy a Monarchia hadvezetése számba vette az újításokat, és azokat felhasználva igyekezett megfelelni az új kihívásoknak, még ha ezeket az újításokat nem is mindig kellő időben vezette be.⁶⁵

Összegzés

Az általam vizsgált korszakban a közelharc-kézitusa elsősorban a lovasság számára volt nagy jelentőségű. Az 1912. november 1-i sikeres török lovasroham a bolgár csapatok ellen Lüle-Burgasznál⁶⁶ meggyőzte a korszak szinte minden lovassági harcászattal foglalkozó gondolkodóját, hogy a lovasrohamnak szerepe van a harctereken. Az Osztrák–Magyar Monarchia lovassága, noha nem volt a legkorszerűbben felszerelve, a korszakban a jobbak közé tartozott. A honvéd lovasság tagjai számot adtak róla, hogy ha nincsenek is a legmegfelelőbb fegyverek birtokában, de a beléjük nevelt elszántsággal képesek felvenni a küzdelmet nagyobb létszámú és jobban ellátott csapatokkal is a győzelem reményében, még akkor is, ha ez jelentős véráldozatokkal járt. A limanovai csata erre ékes példa. Továbbá a néhány valódi lovasroham – Gorodok – is megmutatja, hogy közelharcban a honvéd lovasság méltó ellenfele volt a fő ellenfél cári, orosz lovasságnak. A lassan gyalogosként küzdő honvédhuszárok a honvédséghez tartozó gyalogos társaikkal minden

⁶³ Horváth Dezső: Magyarország legidősebb férfinak. Százhet éves a dorozsmai Molnár Gergely. *Délmagyarország*, 94. (2004), 265.

⁶⁴ Székely Aurél: *38-as bakák. Hannoveri muskétások*. Budapest, Magyar Kereskedelmi Közlöny, Hírlap- és Könyvkiadó Vállalat, 1917. 150.

⁶⁵ Bővebben Balla (2000): i. m. 129.

⁶⁶ Bővebben Balla (2000): i. m. 129.

fronton megállták helyüket a gyakran késhegyig fajuló küzdelemben, így a haditechnikai fejlődés ellenére egyre gyakoribbá váló kézitusában is.

Kézitusára leginkább egy-egy nagy fontosságú pont támadása vagy védelme során, éjszakai sötéttségben vívott küzdelem alatt, rajtaütésekkor, a lőszer kifogyása idején vagy az ellenséggel való összekeveredés alkalmával lehetett számítani. Az ilyen küzdelem mind pszichésen, mind fizikailag megterhelte a résztvevőket. Az egykorú visszaemlékezések és a később készült szakmunkák alapján azonban a Magyar Királyi Honvédség tagjai hatékonyan oldották meg az ilyen harchelyzeteket. Ebben nagy szerepet játszott, hogy kiképzésük során mind mentálisan, mind fizikálisan felkészítették őket az ilyen kihívásokra. A Honvédség tagjai igyekeztek maguktól is idomulni a lövészárokharc követelményeihez, például új harceszközök gyártásával – lövészárok-buzogány, rohamkés –, eredetileg nem harcra szánt eszközök fegyverként való használatával – gyalogsági ásó – vagy régebbi fegyverek újbóli alkalmazásával – fókos. A honvédek példás elszántságát mutatja, hogy sokszor akkor is tovább harcoltak, és nem egyszer győzedelmeskedtek is, ha már nem állt rendelkezésre semmilyen fegyver, csakis a puszta öklük.

A hadvezetés is próbálta kidolgozni a maga megoldásait az új helyzetekre. Az Osztrák–Magyar Monarchia által alkalmazott rohamkiképzés beleillik abba a trendbe, amely a korban a többi hadviselő állam hadseregeit is átjárta.

És mit tanulhatunk ezen tettekből manapság? Miért érdemes és miért kell közelharc-kézitusával foglalkoznunk napjainkban is?

A fegyveres erők tagjainak modern korunkban is jelentős mentális és fizikai követelményeknek kell megfelelniük, amire jó felkészítést jelenthet a jól átgondolt és felépített katonai közelharc- és kézitusakiképzés. Az olyan harchelyzetek többsége, amelyek az első világháború idején is kézitusához vezethettek – kiemelt célpontok támadása, védelme, a lőszer elfogyása, éjszakai harc, a csapatok összekeveredése –, a mai napig előfordulhat. Az első világháborút megelőzően és alatta előfordult a fegyveres erők karhatalmi feladatokra való bevetése. Manapság a tömegoszlátás főként béketámogató műveletek során szintén a fegyveres erők által megoldandó feladatok repertoárját színezi. Emellett a hadszínterek sűrűn lakott területekre áthelyeződése nagyban megkönnyíti a saját és ellenséges csapatok olyan mértékű összekeveredését, amely nem teszi lehetővé a nagy tűzerejű löfegyverek használatát a lakosság és/vagy a saját csapatok veszélyeztetése nélkül. Ilyenkor megoldás lehet a kézitusaszerűség. A lőszer manapság is elfogyhat egy-egy harchelyzetben és az új éjjellátó technológiák segítségével az éjszakai harc sem számít ritkaságnak.

A közelharc- és kézitusakiképzés mindig célul tűzte ki a fegyveres erők tagjainak pszichés fejlesztését is. Az ilyen készségekre is egyre nagyobb szükség van, gondoljunk csak az illegális migráció vagy a Covid-19-járvány kapcsán fokozódó katonai jelenlétre a civil lakosság környezetében. Ilyen helyzetben a képességeiben bízó, kellően magabiztos, céltudatos egyén sokkal jobban helytáll és jóval kisebb veszélyt jelent a civil lakosságra, mint valaki, aki nincs kellő mentális állapotban és veszélyhelyzet esetén csak a fegyverhasználatban bízhat.

Felhasznált irodalom

- I. Ferdinánd bolgár király nevét viselő 11-es huszárezred háborús emlékkönyve. Szombathely, Vasvármegye Nyomdavállalata, 1920.
- 10-es honvéd naptár. Budapest, Weiss L. és F., 1919.
- Ajtay Endre (szerk.): *A magyar katona. Századunk legszebb magyar csatái*. Budapest, Élet Irodalmi és Nyomda Rt., 1944.
- Ajtay Endre – Péczely László – Reé László (szerk.): *A magyar huszár. A magyar lovaskatona ezer évének története*. Budapest, Reé László, 1936.
- Baczoni Tamás – Kiss Gábor – Sallay Gergely Pál – Számvéber Norbert: *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai 1916–1918*. Debrecen, Püldo Kiadó, 2006.
- Balla Tibor: *A magyar királyi honvéd lovasság 1868–1914*. Budapest, Balassi Kiadó, 2000.
- Bencze László: *Az állóháború harcászati és hadászati előzményei*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2009.
- Benkóczy Emil újságcikkje. *Egri Népujság*, 1921. december 13.
- Bregman, Rutger: *Emberiség. Mégis jobbak lennénk, mint hittük?* Budapest, HVG Könyvek, 2020.
- B. Szabó János: *A középkor magyarországi könnyűlovassága X–XVI. század*. Máriabesnyő, Attraktor, 2017.
- Dereánó Ödön: *Az 1. honvéd gyalogezred története és háborús emlékalbuma*. Budapest, A volt 1. honvéd gyalogezred története és háborús emlékalbuma kiadóhivatala, 1939.
- Dernyey (Szlavnic) György: *Vilmos a Német Birodalom trónörököse és Poroszország trónörökösenek nevét viselő cs. és kir. Jász-kun 13. huszárezred története 1859–1918*. Budapest, Ezred Tört. Biz., 1941.
- Deseő Lajos (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Budapest, Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 1941.
- Dorombó József – Reé László (szerk.): *A magyar gyalogság: A magyar gyalogos katona története*. Budapest, Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat, 1939.
- Gyakorlati szabályzat a magyar királyi honvéd-gyalogság számára*. Budapest, Pfeifer Ferdinánd, 1875.
- Gyakorlati szabályzat a Magyar Királyi Honvéd gyalogság számára*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1915.
- Gyakorlati szabályzat a magyar kir. honvéd lovasság számára*. Budapest, Légrády Testvérek, I. 1876., II. 1877. Online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00048/pdf/EPA00018_hadtortelnemi_2017_4_1057-1127.pdf
- Gyakorlati szabályzat a Magyar Királyi Honvéd lovasság számára*. III. kiadás. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1914.
- Henriquez Vince: *A cs. és kir. 9. sz. gróf Nádasdy huszárezred története 1904–1918*. Budapest, Az ezred tisztikara, 1930.
- Hidán Csaba László: *Árokharcászat és közelharc az első világháborúban*. In Szakály Sándor (szerk.): *Székesfehérvár, Magyarország és a nagy háború*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2015.
- Keegan, John: *A csata arca. A közkatona háborúja 1415–1976*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2013. Keegan, John: *Az amerikai polgárháború*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2012.
- Krajnc Zoltán (főszerk.): *Hadtudományi lexikon. Új kötet*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.
- Légrády Elek (összeállította): *A volt magy. kir. pécsi 19. honvéd gyalogezred és alakulatainak története*. Pécs, Haladás Nyomda és Rt., 1938.

- M. kir. honvédelmi ministerium: *Szuronyharc*. Budapest, Pallas Részvénytársaság, 1917.
- Makó Imre: *Életünket és vérünket! Az első világháború hódmezővásárhelyi áldozatai*. Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2004.
- McChrystal, Stanley – Tantum Collins – David Silverman – Chris Fussell: *Csapatok csapata*. Budapest, HVG Könyvek, 2016.
- Montgomery, Bernard L.: *Montgomery tábornagy emlékiratai*. Budapest, Zrínyi Kiadó – Kossuth Könyvkiadó, 1981.
- Paulovits Sándor: *Harmincas honvédek élete a halálmezőkön*. Kecskemét, Szabó Gy. és Társa, 1939.
- Pávai Mátyás Sándor: *A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története*. Budapest, szerzői kiadás, 1941.
- Perjés Géza: *Csatakönyv*. Budapest, Hadtörténeti Múzeum, 2014.
- Pogány József: *Első világháborús riportok*. Budapest, Múlt és Jövő Alapítvány, 2016.
- Rommel, Erwin: *Gyalogság előre!* Budapest, Luxor Kiadó, 1999.
- Székely Aurél: *38-as bakák. Hannoveri muskétások*. Budapest, Magyar Kereskedelmi Közlöny, Hírlap- és Könyvkiadó Vállalat, 1917.
- Tornautasítás a Magy. kir. Honvéd Gyalogság számára*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1902.
- Zsukov, Georgij Konsztantyinovics: *Emlékek, gondolatok I*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó – Kossuth Könyvkiadó, 1976.

Internetes források

1868. évi XLI. törvénycikk a honvédségről. Online: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800041.TV&targetdate=&printTitle=1868.+%C3%A9vi+XLI.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referrer=1000e>
- Horváth Dezső: Magyarország legidősebb férfija. Százhet éves a dorozsmai Molnár Gergely. *Délmagyarország*, 94. (2004), 265. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarország_2004_11/?query=k%C3%A9zitusa&pg=216&layout=s